

راهنمای تحقیق در مسائل اقتصادی اسلام

آشنائی کامل با سیستم اقتصادی جهان کنونی و جستجوی بی وقفه در منابع و متون اسلامی به منظور پیدا کردن جواب مسائل و مشکلات اقتصادی انسان عصر حاضر بر ما واجب کفائی است.



آشنائی کامل با سیستم اقتصادی جهان کنونی و جستجوی بی وقفه در منابع و متون اسلامی به منظور پیدا کردن جواب مسائل و مشکلات اقتصادی انسان عصر حاضر بر ما واجب کفائی است.

شبکه اجتهاد؛ در عصر شکل گرفتن سیاستهای پیچیده جهانی و حالت خانواده یافتن ممالک دنیا همراه با اجتناب ناپذیری فعل و انفعالات سیاسی اقتصادی کشورهای مختلف با یکدیگر به جهت پیدایش شرکتها و موسسات عظیم و غول آسای اقتصادی یک سیستم بسیار پیچیده اقتصادی نیز بر جهان حاکم شد. حاکمیت چنین سیستمی جدا از آنکه مشکلات قبلی انسان را در زمینه اقتصاد عمیق تر کرد خود نیز سبب فراهم آمدن مشکلات و مسائل بیشمار در این زمینه گشت. درگیر بودن انسان عصر حاضر با انبوه مشکلات اقتصادی ثابت می کند آنچه به عنوان راه حل از طرف مکاتب گوناگون اقتصادی ارائه شده عملاً نتوانسته است مشکل جامعه بشری را حل کند.

اگر از اسلام به عنوان مکتبی زمانشمول و جاودانه حل این مشکلات خاسته شود تردید نمی کنید. چنین انتظاری را ما سنگر نشینان فیضیه و رسالت بدوشان حوزه های علمیه با شناختن [مسائل مستحدثه اقتصادی] و تطبیق کلیات قوانین زمانشمول اسلامی با مصادیق جدید آن باید برآورده سازیم.

بدین لحاظ آشنائی کامل با سیستم اقتصادی جهان کنونی و جستجوی بی وقفه در منابع و متون اسلامی به منظور پیدا کردن جواب مسائل و مشکلات اقتصادی انسان عصر حاضر بر ما واجب کفائی است.

به نظر ما اولین قدم و عملی ترین اقدام در این زمینه [شناسائی مسائل مستحدثه اقتصادی] می باشد. تا زمانیکه این مسائل بخوبی شناخته نشده و پیرامون آن آگاهی لازم را نداشته باشیم هرگز توانائی کشف و استخراج احکام اقتصادی اسلام و تدوین آن را بگونه ای که پاسخگوی مشکلات اقتصادی قرن حاضر باشد نخواهیم داشت.

به این جهت در نوشته حاضر سعی بر آنست که اولین گامی در این جهت برداشته شود تا بتواند به عنوان یک راهنمای عمل و شیوه چگونه آغاز کردن را نشان داده و روزانه ای برای شناسائی مشخص تر مسائل مستحدثه اقتصادی باز نماید.

بهمین جهت مسائل و مشکلاتی از این قبیل بصورت سؤال مطرح می شود تا اندیشمندان تلاشگر حوزه های علمیه وظیفه خود را پیرامون تحقیق [در مسائل اقتصادی اسلام و شیوه اجرای آن] با کاوش در متون اسلامی برای پاسخ گوئی به این مسائل تعقیب کنند.

مبانی کلی اقتصادی

1 مسائل - مالکیت

مفهوم و تعریف مالکیت چیست ؟

آیا مالکیت سابقه تعریف فقهی و یا فلسفی دارد؟

چه کسانی از فقها و فلاسفه اسلامی راجع بان سخن گفته اند؟

با توجه به اهمیت مساله مالکیت و رابطه تنگاتنگی که با عقود و ایقاعات دارد آنمقدار که در فقه راجع به او بحث شده کافی به نظر می رسد؟

[- منشاء مالکیت چیست] ؟

آیا مالکیت یک امر اعتباری و قراردادی است یا پدیده فطری و غریزی ؟ می شود گفت هر دوی اینها در وجود آن سهیم و موثرند؟ [- حدود مالکیت و انواع مالکیتها]:

آیا مالکیت از نظر اسلام انواع گوناگونی دارد؟ چگونه ؟ فرق مالکیت خداوند با مالکیت انسان در چیست ؟

چه تفاوتهایی میان مالکیت فردی و مالکیت اجتماعی وجود دارد؟ منشا این تفاوتها کدامست ؟

در اسلام نمونه ای از مالکیتهای جمعی و عمومی داریم ؟

مالکیت دائمی است و یا قابل سلب می باشد؟

[قاعده لاضرر] می تواند دلیلی بر قابل سلب بودن مالکیت افراد تلقی شود؟

در صورت قابل سلب بودن مالکیت می توان گفت مشروعیت آن مشروط است چگونه ؟

با جستجوی در قرآن و سنت می توان کیفیت آن شروط را بدست آورد؟

بر فرض مشروط بودن این شرائط کدامیک از [کیفیت تملک نوع تصرفات و یا اختیارات مالک] شرط شده اند؟

آیا [مشروط بودن] و [محدود بودن مالکیت] متفاوت است ؟

[حرمت احتکار] [اسراف] و حرمت بدست آوردن مال از راه مدح ظالم تولید و خرید فروش شراب مجسمه و یا نابودسازی اموال

شخصي را مي توان از موارد تائيد مالکيت مشروط دانست ؟ در صورت مثبت بودن هر کدام از اين موارد مصداق اخذ شرط در کداميك از مراحل مالکيت هستند؟

مي توان گفت: [قاعده لاضرر] در زمينه مالکيت نسبت به [احکام اوليه] نوعي [حق وتو] به حساب مي آيد؟

واژه اي که بتواند قلمروي نفوذ اين قاعده را در فقه برساند چيست ؟

آيا در فقه مالکيت از جنبه مصداقهاي آن يك [امر مطلق شمرده شده] ؟ و يا اينکه قابل [تقييد] بوده واستثناء بردار مي باشد؟

غير قابل تملك بودن برخي از اعيان و منافع از قبيل شراب تنديس بت ها و... مصداق تقييد مالکيت در اسلام نيست ؟ اين عدم مالکيت ناشي از عدم ماليت اين اشياء است ؟ و يا اينکه تحت عناوين ويژه اي ارزش ملکيت را از دست داده اند؟

رابطه محدود بودن مالکيت با [ماعون] در قرآن چيست ؟

منظور قرآن از [ماعون] چيست ؟

مساله [ماعون] از مسائل تعبديه است يا از مسائل استدلاليه ؟

عمل به آيه [ماعون] وظيفه اي مستحب است يا تکليفي واجب است ؟ استحباب و يا وجوب آن از کجا استفاده مي شود؟

در برخي از روايات [ماعون] به زکات تفسير شده در حالیکه بعض ديگر [ماعون] را وسائل زندگي و مايحتاج عمومي مانند اثاث خانه [ديک] [دلو] و غيره 1 دانسته است طبق قواعد فقهيه با اين دو دسته از روايات چه بايد کرد؟ غير از جمع راه ديگري به نظر مي رسد؟

با توجه به زمانشمولي اسلام مي توان گفت : ابزارهاي ماشيني مصاديق نو ظهور و مستحدثه [ماعون] مي باشد؟

اگر [ابزارهاي توليد ماشيني] به عنوان کاملترين نوع رايج [ماعون] در عصر ما به حساب نيايد با چه قسمتي از فقه مربوط بوده و تحت چه عنوان داخل است ؟

مالکيت شخصي ابزار توليد در اجتماع نمي تواند منع ماعون به حساب آيد؟

2 مسائل حقوق

[تعريف حق] - حقوق مطرح شده در فقه اسلامي کدامند؟

تعريف کامل [حق] از نظر فقه اسلامي چيست ؟

آيا [حق] با [ملك] فرق دارد؟ آثار قهري قائل شدن به يگانگي و يا جدائي حق و ملك چيست ؟

مي توان گفت : حق نيز مانند ملك به ارث رسيده وارث برده مي شود؟

[منشا حقوق]

آيا حق امري جعلي و انشائي بوده و يا غريزي و فطري مي باشد؟

با ريشه يابي و كشف منشاء حقوق چه تفاوتهاي را براي حقوق انسان و ديگر جانداران مي توان برشمرد؟

[انواع حقوق]

گوناگوني و تنوع حقوق از منشاء آن سرچشمه گرفته يا مربوط به متعلقات آن مي شود؟

يا تامل درباره دو بخش اساسي حقوق : [حقوق موضوعه] و [حقوق طبيعي و فطري] مي توان يك فلسفه [اجتماعي] اقتصادي را براي حقوق اسلامي بنانهاد؟

انواع حقوق [موضوعه] (مانند حق شفعه) و حقوق فطري (مانند حق تكامل و حيات) کدامند؟

با توجه به اينکه در اسلام حقوق واجب و حقوق مستحب داريم . مي توان ملك استحباب و وجوب آن را تعيين کرد؟

آيا بحث تطبيقي [مساله حق] و [ملك] مي تواند در اقتصاد اسلامي بحثي علمي و عملي و بنياني باشد نتايج و آثار اين بحث کدام است ؟

3 مواسات

درا حديث بسياري مسلمين موظف شده اند که اصل [مواسات] را در ميان جامعه خود بکار بندند. 2

آيا منظور از آن فقط ايجاد روحيه گذشت و احسان (بصورت اخلاقي) بوده است . و يا اينکه [مواسات] جنبه اجتماعي داشته و در واقع بايد آن را تحت عنوان [نظام مواسات اسلامي] مطرح کرد.

مواسات را مي توان پايه نوعي [نظام تعاون اقتصادي] در جامعه اسلامي گرفت ؟

آيا مي توان [مواسات اسلامي] را بعنوان شکل خاصي از تعاوني اسلامي پذيرفت ؟

رابطه [مواسات] با [انفاق] و [صدقه] چيست ؟

مساله مواسات را نبايد به عنوان يك بحث مهم و مساله جدي فقه مورد بررسي قرار داد؟

4 ماليت اشياء

- منشاء ماليت اشياء

ملك [ماليت] اشياء و ارزشمند بودن آنها چيست ؟

مي توان ملك [ماليت] اشياء را احتياج انسان فائده شي ء كمبود و مصنوع و دست ساخت بودن و يا چيز ديگري دانست ؟ آيا يك دانه گندم مال شمرده مي شود؟

در مواردتي مانند هوا الماس طلا گندم جو آب شراب گوشت و ماشين سواري با توجه به ارزش اقتصادي هر يك از آنها کداميك از ملاكهاي ياد شده مي تواند منشاء ماليت شمرده شود؟

چه رابطه اي ميان [ماليت اشياء] و [ارزش اضافي] وجود دارد.

اگر يك كارگر مقداري از وقت خود را صرف توليد شراب پرورش خوك بكنند از نظر فقه اسلامي چه ارزشي را بوجود آورده ؟ تامل در اين

سؤال مي تواند پاسخ گوي سؤال قبلي بوده باشد؟

اگر ملاك [ماليت] اشيا تنها [مفيد بودن] [احتياج] [ميزان كار مصرف شده] شناخته شود حكومت اسلامي مي تواند قيمت ها را كنترل كند؟

از نظر فقه اسلام آيا كنترل سطح نرخها مبتني بر قواعد خاصي مانند [ماليت اشياء] قاعده [لاضرر] و غيره مي باشد يا از اختيارات امام مسلمين و ولي فقيه محسوب مي گردد؟

اگر قيمت اشياء بر اساس ملاك و منشا [ماليت] آن تعيين و تثبيت شود كساني خواهند توانست با استفاده از قانون [عرضه و تقاضا] بازار سپاه و كمبودهاي مصنوعي ايجاد كنند؟

آيا قانون [عرضه و تقاضا] رابطه اي با ماليت اشياء دارد؟

اين قانون را نمي توان مخصوص [نظام رقابتي سرمايه داري] دانست ؟

5 نظام تعاوني و نظام رقابتي

امروزه در اقتصاد جهاني [نظام توزيع] از دو شيوه متفاوت و شايد متضاد تشكيل يافته 1 نظام رقابتي آزاد 2 [نظام تعاوني]:

از نظر فقه اسلام كداميك از اين دو نظام مقرون به سلامت و در بر گيرنده مصالح اجتماع بويژه جامعه ايماني و موحد اسلامي است ؟
دلائل فقهيه براي قبول و يا رد هر کدام از اين دو نظام چيست ؟

در صورت قبول هر يك از اين دو نظام دلايلي كه بر آن اقامه مي شود جزء کدام دسته از احكام [اوليه] يا [ثانويه] خواهد بود؟

آيا [نظام تعاوني] مي تواند نوعي تعادل اقتصادي را از نظر قدرت خريد به كل اندام جامعه ببخشد؟

اين نظام تنها در يك اقتصاد متمرکز قابل پياده شدن است ؟

نظام تعاوني تنها در شكل دولتي آن عملي است و يا اينكه غير دولتي و مردمی نیز می تواند باشد.

اگر [مواسات اسلامي] زیر بنای نوعی [تعاون اقتصادي] باشد اين [نظام تعاوني دولتي] و يا غير دولتي خواهد بود چگونه ؟

[نظام تعاوني] چه رابطه اي با ملي شدن تجارت خارجي دارد؟ بدون ملي شدن تجارت خارجي امكان عملي شدن [نظام تعاوني] هست ؟

منظور از [بخش تعاوني] قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران چيست ؟ و چگونه مي توان آنرا عملي ساخت .

پي آمدهاي [سياسي - اقتصادي] نظام تعاوني در جامعه ما چه مي تواند باشد؟

كنترل [تعاوني هاي غير دولتي] در حكومت اسلامي با چه كسي است ؟

6 تمرکز و عدم تمرکز اقتصادي

چه تصوري از [تمرکز] و عدم [تمرکز] در اقتصاد جهاني داريم ؟

آيا [تمرکز اقتصادي] فقط در شكل سوسياليستي آن قابل تصورات و يا شكل ديگري نيز براي يك اقتصاد [متمرکز] و كنترل شده مي توان تصور كرد؟

اقتصاد هدايت شده با اقتصاد متمرکز چه فرقي دارد؟

آيا كشورهاي بزرگ سرمايه داري جهان نيز به نحو خاصي اقتصاد خود را كنترل نمي كنند؟

برنامه هاي اقتصادي چند ساله دولتها از مقوله اقتصاد متمرکز است و يا غير متمرکز؟

آنچه در قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران اقتصاد كشور را به سه بخش 1 دولتي 2 تعاوني 3 خصوصي تقسيم کرده اقتصاد متمرکز است و يا غير متمرکز؟

آيا مي توان قاعده [لاضرر] [لاجرح] واصل عدالت اجتماعي اسلام اختيارات امام و ولي فقيه را دليل بر حمايت اسلام از [اقتصاد متمرکز] دانست ؟

7 تورم

آيا مشكل [تورم] (عدم توازن عرضه و تقاضا افزايش بي رويه قيمتها) معلول نارسائيهاي اقتصاد داخلي است و يا بازتاب قهري اقتصاد بيمار جهان است ؟ يا هر دو اينها مي تواند موثر باشد؟

چگونه مي توان اين بيماري اقتصادي را معالجه كرد؟ با چه طرح و برنامه اي ديگر پديده اي به نام تورم نخواهيم داشت ؟ كداميك از عوامل زير رامي توان بعنوان عامل [تورم] شناخت .

قيمت تعاوني و قيمت آزاد داشتن كلاها بالا بودن هزينه هاي جاري دولت و كسر بزرگ ناشي از اين مساله پرداخت سوبسيد براي واردات استقراض از بانك مركزي و افزايش حجم نقدينگي همراه با ريزش غير متعارف پول در جامعه نامناسب بودن نظام مالياتي نسبت با حاد ملت در كل اندام جامعه عدم كنترل دقيق قيمتها همه از مسائلي است كه بايد بررسي و ارزيابي و مورد نقد قرار گيرد.

8 مسائل اقتصاد بين الملل

در اقتصاد غرب براي قبضه كامل بازارهاي جهاني تشكيلياتي به نام [كارتل] و [تراست] وجود دارد.

چنين تشكيلياتي به منظور ايجاد كمبود و بازار سپاه از طريق تباني [جمعي پر نفوذ] شكل يافته است و انحصاري كردن توليد و توزيع كلاهاي معين را براي افراد بخصوص نيز وظيفه [تراست] است.

با در نظر گرفتن مباني فقهيه وجود اينچنين تشكيلياتي چگونه است ؟

با توجه به اهميتي كه اين مساله در اقتصاد دارد نسبت به بررسي ضوابط فقهيه آن چه کرده ایم تا وسيله جلوگیری آن را فراهم سازیم .

9 فروش اسلحه به غير مسلمان

آيا مي توان به دولتهاي غير مسلمان در حال صلح اسلحه فروخت ؟

خرید اسلحه از کشورهای غیرمسلمان اگر موجب وابستگی نظامی اقتصادی مسلمین به آنها بشود جایز است ؟

10 سرمایه گذاریهای خارجی

سرمایه گذاری کشورهای غیرمسلمان در کشورهای اسلامی از نظر مبانی فقه چگونه است ؟

گرفتن [وام] از کشورهای غیرمسلمان یا از موسسات بین المللی مانند بانک جهانی صندوق بین المللی پول که وابستگی کامل به غیر مسلمانها دارد چگونه است ؟

ملاک جواز و عدم جواز معاملات مسلمین با ممالک غیرمسلمان چیست ؟

ظوابط و قوانین مربوط به گمرک نسبت به واردات از نظر مبانی فقهی چگونه است ؟

آیا خرید صنعت مونتاژی از ممالک غیرمسلمان جایز است ؟ نمی توان گفت جواز آن مشروط به شرایط اضطرار است ؟

11 مسائل کارگری

آیا مسائل کارگری عصر جدید (انسان در خدمت ماشین) تنها از طریق عقود معهودی مانند اجاره جعاله و امثال اینها باید بررسی شود؟

این مسائل را نمی توان جزء [مسائل مستحدثه] شمرد؟

آیا استخدام همان اجاره است ؟ دلیل قانع کننده ای برایین مطلب داریم ؟

نمی توان استخدام را بعنوان یک عقد عرفی مستحدثه شناخت و آثار و احکامی خاصی برایش قائل شد؟

- بیمه اجباری کارگران

آیا بیمه اجباری کارگران تنها از این طریق [مشروعیت] می یابد که گفته شود دولت استفاده کارفرمایان را از تسهیلات دولتی مانند جاده

برق آب ... را مشروط به بیمه کردن کارگران می کند؟

نمی شود گفت : دولت در مقابل اخذ عوارض و مالیات موظف است که تسهیلات اولیه را برای همگان بدون اینگونه شروط فراهم کند؟

مشخصات ویژه نظام کارگری در عصر ماشین از قبیل استخدامی بودن خطرات جانی کارگران اهداف سود دهی و تجارتی کارفرمایان

نمی تواند به عنوان حکم اولیه بیمه کردن کارگران را واجب کند؟ در حقوق کارگری قانونی وجود دارد به نام قانون [مفرغ دستمزدها] که

طبق آن دست کم مزد کارگر معادل حداقل مقداری که برای زنده ماندن خود و عائله تحت تکفل لازم است شناخته شده است.

از نظر مبانی فقه اسلام این قانون چگونه است ؟

آیا ایجاد جواضطرار برای خرید نیروی کار جایز است ؟

قاعده [لا حرج] و [لایحل مال امرء الا عن طیب نفس] می تواند از قانون [مفرغ] رفع ایجاد اضطرار کرده و به آن مشروعیت ببخشد؟

آیا تسلط فرهنگی سیاسی و اقتصادی کارفرما بر کارگرامریست قهری ؟

اگر وجود چنین تسلطی مشروع نباشد چگونه می توان با آن مقابله کرد؟

این سئوالات شاید مجموعه مسائلی اقتصادی باشد که در شرایط حاضر در جامعه کنونی مطرح است و بر محققان و اندیشمندان و

طلاب آگاه و روشن است که این موضوعات را نیک بیابند و در مورد آنها تحقیق گسترده بنمایند امیداست پژوهش در مورد این مسائل

و انعکاس آن سهمی موثر در حل مشکلات جمهوری اسلامی داشته باشد بدیهی است طرح مسائل اقتصادی بگونه ای علمی و استدلالی

از هر زاویه و دیدگاه نه تنها مفید خواهد بود و استعدادها و خلاقیت ها را شکوفا خواهد کرد بلکه فضای آلوده و جناح بندی های

سیاسی را تحت الشعاع خود قرار خواهد داد.

خداوند بهمه ما توفیق خدمت همراه با اخلاص و صمیمیت و آگاهی عنایت فرماید.

منبع: پایگاه حوزه